

07.12.2018

Демченко О., доктор біологічних наук

З дисертацією – за кордон

<...> У чому відмінності підготовки наукових кадрів в Україні і країнах Європи і США, що стимулюють таку масову міграцію? Вони різючі! Зупинюся лише на одному, але дуже важливому аспекті – системі атестації наукових кадрів. По суті, вимоги до кандидатів на здобуття наукового ступеня скрізь однакові. Кандидат повинен довести свою здатність працювати у великій науці власними дослідженнями, розумінням свого внеску в науковий або технологічний прогрес. У цьому під час захисту дисертації він повинен переконати старших колег, які мають оцінити його роботу. Але проблема в тому, хто і як цих людей організує як експертів, якими правами наділить і, нарешті, хто ухвалюватиме остаточне рішення. У цьому корінь проблеми (DT.UA).

Уявіть собі, що кандидатську дисертацію, подану до захисту, читають лише двоє людей, а докторську – троє. Вони називаються опонентами. А вирішує її долю значно більша група людей – члени вченої ради. Вони дисертації не читали, багатьох з них вона не цікавить, а дехто її навіть не зрозуміє, бо належить до іншої спеціальності. Їхнє враження від дисертаційної роботи і рішення, яке вони ухвалюють, від дисертації відірване. Вони слухають виступ дисертанта і приймають на віру висновки опонентів. <...> У країнах Європи і США ця процедура кардинально відмінна. Ніяких наукових рад там немає, як і національних систем атестації кадрів. Рішення про присудження наукового ступеня ухвалює невелика група, що зазвичай складається з п'яти осіб. Вони створюють комітет або журі. Назви в різних країнах відрізняються, але суть одна. Для захисту кожної дисертації запрошується окрема група вчених, які найбільш компетентні в предметі саме цієї роботи. Вони повинні уважно прочитати дисертацію, зробити всі можливі зауваження, влаштувати суворий професійний іспит дисертантові. Їхнє рішення є остаточним! Його лише формально затверджує керівництво університету чи іншої організації, що видає диплом.

Як працює така система? Мені доводилося брати участь у захистах дисертацій у різних країнах Європи, а також у США, тому подальший виклад базуватиметься на цьому узагальненому досвіді. Приблизно за півроку до запланованого захисту дисертації я отримую лист із проханням повідомити, чи не погодився б я взяти в ньому участь, і, якщо я згоден, чи зручною для мене буде дата цього заходу. Повідомивши про згоду, я можу через деякий час отримати офіційне запрошення стати членом журі (у результаті відбору кандидатів до нього). Одночасно отримую і текст дисертації з проханням дати їй оцінку і зробити всі необхідні зауваження не пізніше ніж за місяць до захисту. Цей місяць потрібен дисертантові для підготовки до захисту з урахуванням зауважень і внесенням відповідних змін у текст роботи.

І ось починається церемонія захисту. Її перша частина не відрізняється від прийнятої в нас. Це публічна доповідь дисертанта і публічна дискусія. А далі – закриті засідання журі.

Цікавим є склад журі. У типовому варіанті до нього входять керівник дисертанта (обов'язково!), його колега з інституту (факультету), що найбільш обізнаний із темою роботи, а також троє зовнішніх експертів. Вони мають бути з інших організацій, а то й з інших країн. Наприклад, на одному з таких заходів у Франції крім мене був учений, який спеціально прилетів на нього зі США.

Перший етап роботи журі в закритому режимі відбувається за участі дисертанта. Він повинен відповісти на безліч запитань експертів, показати свою ерудицію в ширшому колі питань. При обговоренні його дисертаційну роботу «розкладають на молекули». Потім дисертанта відпускають, і продовжується дискусія серед членів журі, де важливою є участь наукового керівника. Він повинен відповісти на запитання, на які не відповів дисертант, отримати зауваження і пропозиції щодо подальшого розвитку досліджень його колективу. Найцікавіша ця дискусія тоді, коли один із зовнішніх експертів сам проводить дослідження в цьому напрямі і якоюсь мірою є конкурентом. У результаті робота стає зрозумілою для всіх членів журі в усіх деталях. А далі ухвалюється рішення. Голосуванням? Аж ніяк! Голосування тут і неможливе, і непотрібне. Рішення ухвалюють консенсусом. Якщо в журі є не згодний із запропонованим рішенням, він має переконати інших. Після цього складають відповідний документ і, скріплений підписами членів журі, його передають до адміністрації університету. Ось і все. Перед здачею дисертації на постійну відкриту публікацію в електронній формі дисертантові може бути надано час для виправлення помилок, виявлених під час засідання журі.

Підсумовуючи, підкреслимо відмінності між «нашою» і «їхньою» системами здобуття наукового ступеня. Ці відмінності принципові! У системі, прийнятій в основних наукових державах світу, і оцінюють, і ухвалюють рішення лише експерти-фахівці, які ознайомлені з дисертацією в деталях. Вони несуть персональну відповідальність за свої рішення, бо їхні прізвища ви побачите на першій сторінці дисертації, знайшовши її в Інтернеті. Перевірка їхнього рішення бюрократами чи менш кваліфікованими фахівцями просто безглузда. Там немає потреби багатьом науковцям відсиджувати на засіданнях учених рад, відриваючись від власної творчої роботи, і своїм голосуванням створювати видимість колективної відповідальності. Не потрібно писати протоколів засідань і стенограм захистів. Не потрібно армії секретарів для оформлень і перевірок...